

■ להלכה, פקק החלון שאינו דומה כלל לבנין, די בכך שיחשוב מערב שבת להשתמש בו (וכחכמים במשנה). וקנה שנועלים בו את הדלת, אין צריך לקושרו (וכרבן שמעון בן גמליאל), אבל צריך להתקינו שיהיה ראוי לנעול בו את הדלת [או לתשמיש אחר, וכדעת רש"י] [כרבי יוחנן], ונגר שדומה יותר לבנין, אין נועלים בו את הדלת אלא אם כן הוא קשור (כרבי יהודה) (ש"ע או"ח שיג, א). אך יש מהראשונים שסוברים שגם בפקק החלון צריך שיהיה תורת כלי עליו כמו בקנה [הר"ן בדעת הר"ף], וצריך עיון למעשה (ביאה"ל שם ד"ה והוא).

מְשֻׁנָּה. אָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּמָה דְּרָבִים אֲמוּרִים בְּכִסּוּי קַרְקָעוֹת, כגון כיסוי של בור, שכשאין לו בית אחיזה, אסור לכסות בו את הבור משום שנראה כבונה, אך כשיש לו בית אחיזה, ניכר שהוא עומד לטול ולהחזיר, ואינו נראה כבונה (רש"י, ר"י מלוניל, ר"ן על הר"ף). ואיסור בונה כשאין לו בית אחיזה, אינו מהתורה, כיון שהכיסוי רק מונח ואינו מחובר לקרקע, רק איסורו מדרבנן משום שנראה כבונה (פמ"ג שם משב"ז י). ויש מפרשים, שהאיסור בנטילת כיסוי קרקעות שאין לו בית אחיזה הוא משום מוקצה, ואף שכיסוי כלי אינו מוקצה כשיש עליו תורת כלי גם כשאין לו בית אחיזה, מכל מקום כיסוי קרקעות חמור יותר מכיסוי כלי לפי שתשמיש בית הוא (תוס' לעיל ע"א ד"ה והמונה, ר"מ קזיס בדעת הש"ע). וגם לדעה הראשונה שהאיסור כשאין לו בית אחיזה הוא משום בונה, הכיסוי נחשב כמוקצה ואסור לטלטלו (מג"א שם, כג), שדבר העומד להתחבר לקרקע, אינו עומד לשימוש אחר אפילו כשיש תורת כלי עליו (ביאה"ל שם, י, ד"ה אין נטלים, וראה שם שיש מהראשונים שחולקים על סברא זו, אולם ראה בחז"א או"ח מ, ד). ■ וכן נפסק להלכה (מש"ב שם, מב).

גְּמָרָא. וְהוּא שֵׁישׁ תּוֹרֵת כְּלֵי עֲלִיָּהּ, אבל כשאין תורת כלי עליהם, גם כיסוי כלי נחשב כמוקצה ואסור לטלטלו (רש"י, תוס' לעיל קכה, ב ד"ה ואודו). וכיסוי שיש לו בית אחיזה אינו צריך הכנה נוספת כדי שתהיה עליו תורת כלי (ביאור הגר"א או"ח שח, מ), כיון שבית האחיזה עצמו נחשב כהכנה לכך שישמש לכיסוי הכלי (ביאה"ל שם, י, ד"ה והוא). ויש שסוברים, שגם כיסוי שיש לו בית אחיזה, נחשב כמוקצה אם לא הכינו לכך (אלהי רבה שם, כג, ע"פ הרמב"ם שבת כה יג, פמ"ג שם א"א כג, ע"פ הר"ן שבת קכד, ב ד"ה חרס), וסברתם מובנת רק לשיטת רש"י [לעיל בתחילת העמ'] שצריך שהכיסוי יהיה ראוי לשימוש ככלי בפני עצמו, אבל לדעת רוב הראשונים [שם] שדי בכך שתיקנו ועשה בו מעשה שישמש ככיסוי, גם כאן די בכך שעשה לו בית אחיזה (ביאה"ל שם, אולם ראה בח"י ר"מ קזיס).

לִישָׁנָא אַחֲרֵינָא כִּי פְּלִיגֵי בְּכִסּוּי תַּנּוּר וְכוּ', ואין מחלוקת בדין שתי הלשונות, אלא רק בנוסח הלשון (מהרש"ב). ויש שפירש, שלפי הלשון הראשונה מחלוקתם היא רק בכיסוי כלים הקבועים בקרקע לגמרי, שכיסויים אלו דומים לכיסוי קרקעות, אבל כיסוי של תנור אף שהוא מחובר לקרקע אינו צריך בית אחיזה, כיון שהתנור מגולה ואינו דומה לכיסוי קרקעות (הי' הב"ח, וכדעת הראשונים להלן בסמוך).

וּמַר סָבַר לָא גְּרִינָן, ויש שפסק שהלכה כנתנא קמא שגם כיסוי של כלים המחוברים לקרקע צריכים בית אחיזה (הרי"ף מט, ב מדפיו), אך מאידך פסק (לעיל מח, ב מדפיו, וכרבינא לעיל קכה, א), שמוותר לטלטל כיסוי של תנור אפילו שאין לו בית אחיזה. ויש

וְהוּא שֵׁישׁ תּוֹרֵת כְּלֵי עֲלִיָּהּ - כלומר, שהכיסוי ראוי לשימוש גם ככלי בפני עצמו (רש"י). ואין די במה שהכיסוי משמש ככיסוי הכלי, כיון שהאיסור הוא משום בונה, ובשביל שלא יחשב כבונה צריך שיהיה עליו תורת כלי גמור, שניכר לעין כל שהוא נמצא שם באופן עראי ואינו מטבלו שם (רא"ש י, י, בביאור רש"י וקרוב נתנאל שם, ט, וראה במהרש"א שלדברי הרא"ש קושיית הגמ' מחריות של דקל אינה מובנת, שהרי לא שייך שם מלאכת בונה). ויש שפירש, שהכיסוי אינו נחשב כחלק מהכלי ממש, ולכן כשאינו ראוי לשימוש נוסף, נחשב הוא כצורות ועפר ואסור לטלטלו (חתם סופר בביאור רש"י, וראה עוד במגיני שלמה). ויש שסובר, שלעולם אין צריך שהכיסוי יהיה ראוי לשימוש נוסף מלבד הכיסוי, וכוונת רבי יוחנן היא שכשרוצים לייחד חתיכת עץ להיות ככיסוי כלי, צריך לעשות בה מעשה ולהכינה לכך (שלא כדעת רבן שמעון בן גמליאל בסמוך שאין צריך מעשה אלא די במחשבה בעלמא) (תוס').

■ להלכה, יש אומרים שקנה שנועלים בו את הדלת צריך שיהיה ראוי לשימוש נוסף מלבד נעילת הדלת [כרש"י]. ויש אומרים, שאין צריך שיהיה לו שימוש נוסף, ודי בכך שתיקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך [כתוס'] (ש"ע או"ח שיג, א). ובשעת הצורך יש להקל בזה (מש"ב שם, ע"פ סתימת הש"ע שם, שח, י).

וּמִי פְּעִי רַבִּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל תּוֹרֵת כְּלֵי עֲלִיָּהּ וְהִתְנִיָּא חֲרִיּוֹת וְכוּ', ואף שחריות אינן דומות לקנה ונגר, שהרי עומדות לשיבה, ומשום כך אם ישב עליהן מערב שבת אין נחשבות כמוקצה אפילו כשלא עשה בהן מעשה הכנה נוסף (כמבואר בתוס' לעיל (קכה, ב ד"ה ואודו)), מכל מקום כיון שרבן שמעון בן גמליאל סובר שחריות אינן צריכות תיקון במעשה כלל ודי במחשבה בעלמא, מוכח מדבריו שאין צריך שתהיה עליהן תורת כלי כלל (מהרש"א, ובכך מיישב את קושיית המהרש"ל).

רַבִּי יוֹחָנָן סְבִירָא לִיָּה כְּוֹתִיָּה בְּחָדָא וּפְלִיגֵי עֲלֵיהּ בְּחָדָא, שלענין בונה סובר רבי יוחנן כרובן שמעון בן גמליאל, ולכן מתיר לנעול עם קנה אפילו כשאינו קשור ותלוי, אך לענין מוקצה חולק עליו וסובר שצריך שתהיה עליו תורת כלי (רא"מ הורבין לעיל ע"א ד"ה שם בא"ד, חזו"א או"ח מב, א, וכדעת רש"י שנגר וקנה אסורים משום בנין). ויש מפרשים, שהנדון הוא רק לענין מוקצה, שרבי יוחנן סובר כרבן שמעון בן גמליאל שקנה אינו מוקצה גם כשאינו קשור ותלוי, אך לרבן שמעון בן גמליאל אין צריך מעשה כלל, ולרבי יוחנן צריך שיעשה בו מעשה בכדי שיהיה עליו תורת כלי (רשב"א, ריטב"א, וכדעת התוס' שנגר וקנה אסורים משום מוקצה).

וְאֶפְלוּ הֲכִי מַעֲשֶׂה רַב, ולכן הלכה כמו המשנה, שפוקקין את המאור אף בדבר שאינו קשור ותלוי (רש"י). ואף שהגמ' כאן השוותה בין פקק החלון, נגר, קנה, וחירות של דקל, יש שחילק ביניהם, ולגבי פקק החלון וחירות של דקל פסק שדי במחשבה בעלמא, ולגבי קנה פסק שצריך שיהיה עליו תורת כלי, ולגבי נגר פסק שמוותר לטלטלו רק כשהוא קשור [כרבי יהודה] (רי"ף לדעת הרא"ש). ובביאור דעתו, יש שפירש, שלשיטתו הסוגיא בעירובין חולקת על הסוגיא כאן שהשוותה בין המקרים, ומשום כך פקק החלון וחירות של דקל שאינם דומים לבנין כלל, די להם במחשבה בעלמא, אך קנה שהוא דומה קצת לבנין, צריך שיהיה תורת כלי עליו, ונגר שהוא דומה יותר לבנין, צריך קשירה (רא"ש י, ח, בביאור דעת הר"ף). ויש שפירש, שפקק החלון דינו כקנה, וצריך שיהיה תורת כלי עליו (ר"ן על הר"ף מט, ב מדפי הר"ף ד"ה בין, בדעת הר"ף).

עשיית בית אחיזה [וכדעת הגר"א המובא לעיל]. ולא מועיל שיתקנם ויעשה בהם מעשה המוכיח שעומדים לכיסוי. וכיסויי הכלים מותרים בטלול אף אם אין להם בית אחיזה, ואפילו חיברם לקרקע, ובלבד שתקנם ועשה בהם מעשה והכינים לכך [כדברי רבי יוחנן], או שהשתמש בהם מבעוד יום או שיחדם לכך. אבל כיסויי כלים הקבורים בקרקע, דינם ככיסויי קרקעות וצריכים בית אחיזה [כדעת הראשונים לעיל בסמוך] (שו"ע או"ח שח, י, ומשנ"ב שם, מד, וביאה"ל שם ד"ה והוא).

שביארו בזה בדעתנו, שרק כיסויי כלים הקבורים בקרקע לגמרי צריכים בית אחיזה, כיון שדומים לכיסויי קרקעות, אבל כיסויי כלים שאינם קבורים בקרקע, אף שמחוברים לקרקע, אינם צריכים בית אחיזה (רמב"ן לעיל קכה, א ד"ה הא דאמר בשם הרמב"ם, רשב"א שם). ויש שפירש, שכיסוי התנור אינו נחשב ככיסוי כלי, כיון שהכיסוי מסייע באפיה והוא חלק מהתנור (רמב"ן שם).

■ להלכה, כיסויי קרקעות מותרים בטלול רק אם יש להם בית אחיזה [כמבואר במשנה], ואינם צריכים הכנה נוספת מלבד

פרק שמונה עשר - מפנין

הקדמה. פרק זה עוסק בהיתרים שנתנו חכמים לאיסורים שאסרו חכמים משום טירחא יתירה או משום טלטול מוקצה, ונחלקו לשלשה נדונים: [א] היתרים לצורך מצוה של הכנסת אורחים, או לימוד תורה. [ב] היתרים לצורך בעלי חיים. [ג] היתרים לצורך רפואה ויולדת (מאירי).

משנה. מפנין אפילו ארבע וקמש קופות, שמלאכה זו יש בה טירחה מרובה, ואסרו בשבת לטרוח טורח מרובה [אלא אם כן יש צורך מצוה בדבר] (ראה רש"י), שיש בכך ביטול כבוד ועונג שבת, וביטול מנוחת השבת (ראה רמב"ם שבת כד, יב ורמב"ן ויקרא כג, כד, ובדרשה לראש השנה), או שאסרו הדבר משום 'עובדין דחול' (ריטב"א, וראה פמ"ג משב"ז שלג, א). ומצינו בכמה מקומות שאסרו חכמים עשיית דברים מעין אלו שיש בהם טורח מרובה, למרות שאין בעשייתם איסור מלאכה, ויתכן שאיסור זה נוהג גם בדוגמאות אחרות שיש בעשייתם טורח מרובה שלא הוזכרו בדברי חז"ל, וכגון הרכבת מיטת ברזל באופנים מסוימים, שהוא דבר הכרוך בטרוח מרובה [ולצורך אורחים מותר] (ביאה"ל שטו, ה), ויש סוברים שאין מרחיבים את האיסור לדוגמאות נוספות שלא מצינו בחז"ל (ראה חזו"א או"ח נב, י). ■ להלכה, הובאו שני הטעמים (משנ"ב שלג, א).

אפילו ארבע וקמש קופות של תבן או של תבואה, וגודל כל קופה שלש סאין (תוס' ד"ה מפנין, בשם הירושלמי), והוא שיעור קבוע הנמדד לפי גודל הקופה, ולא לפי משקל המשווי (ראה א"א בוטשאטש שלג ס"ק ז), אבל בקופות מעבר לגודל זה, יתכן שאסור לפנות אפילו קופה אחת (ראה שלחן שלמה שם, ב).

מפני האורחים הזקוקים למקום מרווח לסעודת שבת (רש"י), והיינו דוקא באורחים שאינם נמצאים בביתם באותה שבת, כגון שבאו מהשדה, או מעיר אחרת, והוא מארחם בביתו לשבת, או שהם מתארחים בבתיהם של אנשים אחרים, וזה מזמנים לסעוד אצלו, אבל אדם שנמצא בביתו וחבירו מזמין לסעודת שבת באותה העיר, אין בכך מצוה כלל, ואסור לפנות עבורו קופות של תבן שיש בפינוים טורח מרובה (ראה תרומת הדשן עב, וב"י שלג, א ורמ"א שם ושו"ע הרב שם, ו). ■ וכך נפסק להלכה (רמ"א שם), וכן לשאר סעודת מצוה, מותר לפנות (משנ"ב שם, ט), וכל הנצרך לשימוש לכבוד שבת נחשב לדבר מצוה (ראה משנ"ב שם, י).

מפנין תרימה טהורה - תבן ותבואה, שאינם מוקצה לפי שהם ראויים למאכל לבהמתו של כהן (רש"י), וכגון תבואה של כרשינים העומדת למאכל בהמה, שאילו חיטים ושעורים הראויים לאדם, אין מאכילים אותם לבהמה, והם מוקצה, כיון שאין ראוי לאוכלם כשהם חיים (הערות הגרי"ש אלישיב), ויש מפרשים שבסיפא מדובר על תרומה טהורה הראויה למאכל הכהן [ואין זה המשך למה ששנינו בתחילת המשנה על תבן ותבואה] (פיה"מ לרמב"ם; רש"י על הרי"ף), אכן אוצר של תרומה טמאה אין מפנין משום מוקצה, שאסור להאכילה לבהמה בשבת, משום שבאכילת הבהמה מתקיים דין ביעור תרומה טמאה, ואין מבערים תרומה טמאה בשבת וביום טוב (רש"י) [ויש סוברים שאפילו בחול אין מאכילים לבהמה תרומה טמאה, שצריכים לבערה בשריפה דוקא (רמב"ן וראשונים כאן; תוס' ביצה כז, ב ד"ה חלה)].

גמרא. ארבע מקמש, שאם היו חמש קופות, יפנה ארבע מהם, ולא יפנה את כולם, שמו יבוא להשוות גומות (רש"י). בענין השוואת גומות בפניו אוצר, ראה להלן (קכו, א).